

Amióta felmerült vagy ötven éve, azóta csunya kísértetként kering Vajdaság szellemi ege alatt egy hiedelem. És mintha csak a világ és az itteni szellemi élet is igazolni akarta volna ezt a hiedelmet: nem szült embert e táj, aki szavainak költői erejével tudott volna, mert volna vallani önmagáról és az életről, amely itt folyt jól, rosszul amint lehetett. Az a hír járta, hogy ez a föld zsírosan és feketén csillogón csak búzát, kukoricát terem, gazdag parasztokat hizlal, akik nem sokat törődnek a materiális világ kézzelfogható és nyelvel izlelhető valóságán túl semmiféle más dologgal. Társadalmi helyzetük józan és könnyörtelen realistákká formálta őket, akik nem tápláltak illuziókat a kataszteri jegyzésszámokon túl, sem maguk, sem embertársaik, semkultúrális igények iránt. A paraszt, a föld embere nem szőtt mesét, nem dalolt és nem álmodozott, mint a sokmillió nincstelen, aki magasrendű szellemi vággyal, de annál kevesebb anyagi jóval rendelkezett, hogy ezeket az évszázadok táplálta szellemi igényeket alkotó ember vagy olvasó mecénásként realizálja. Vágyak, érzések egyfelől és anyagi jólét teremtette szellemi érzéktelenség másfelől, gyökerezett és táplálta évtizedről-évtizedre ezt a hitet: nem kell költő, itt nem teremhet költő itt nincs helye a szép szónak és csengő-bongó rímmuzsikának. Itt csak a jól tejelő tehének kolompja a kedves zene és zizegő ezresek a bájoló muzsika. Az a hír járta, hogy ez a nagy síkság még a délibábot is elveszejti, még az is satnya és csak teheneket, és kopott templomtornyokat tud mutatni és a mindent belepő port tudja az álmodozó szemébe vágni. Itt csak porvárak épülhetnek, amelyek mint tudjuk, gyorsan összeomlanak és kietlenül szürkék és szomorúak.

Azt mondják, és még ma is hallani ilyen hangokat, hogy sokkal nehezebb itt a világ, mint hogy eitürne holmi szivárványpompázást, miként ezt Ady megénekelte. Csak a pacsirta emelkedhetett magasba, de költő, íróember nem. Azt sokminden húzta lefelé: ősi babonák, nemtörődömség, a társadalmi erők olyan szerencsétlen összekeveredése, amely eltúrte ugyan a disznótoros dinom-dánomokat és a szegények éhező jajjait, vagy lázadó fogcsikorgatásait, de nem engedte meg, hogy dal születhessék, igazi művészi szó hangozzék legalább

* A tanulmány befejező része Zákány és Acs költészetét taglalja.

visszhangként. Még Herczeg Ferencnek is, akinek pedig a természete egy volt az ilyen világgal, még annak is menekülnie kellett e tájról a messzi Budapestre, mert itt nem tudott lélegzeni és csiszolt mondatait franciás könnyedséggel papírra vetni. A nagy trágyás mező, amely Ady látomásaiban olyan kísértiesen dereng fel örök költői ellenségeként: ez volt Vajdaság. A föld fiába bennszorult, elsatnyult a megszületett, de ki nem mondott dal, pedig mennyi mindent meg kellett volna mondani, mennyi mindent meg kellett volna látni és megörökíteni. Hányfajta nép, izlés szokás, magatartás, indulat csapott itt össze birkózva és alkotó munkába fogva. Hányféle történelem, emberi temperatum húzta végig itt a kezét, hogy valósággá formálódjék a táj, Vajdasággá, otthonunkká, szűkebb hazánkká, pátriánkká! Énekelni kellett volna, de magyarul e táj és e táj embereinek sorsa, szelleme nem tudott megszólalni hamisítatlanul tiszta csendessel, igaz költői ihlettel. Társadalmi fejlődésünk gúzsbakötött mumia-állapota, évszázados jobbágyors-kalapálta tudata balzsamában szenderedett minden.

Pedig van példa rá, hogy mit volt képes e táj szülni, ha a történelmi pillanat éghajlata kedvezett neki. Példa a szerb költészet nagy gátszakadása Brankó Radicsevics — Gyura Jaksics — Zmaj Jovánovics — Láza Kosztics jelentkezésével, akik nélkül a szerb költészet elképzelhetetlen. Ők azok, akiket e táj nevelt és akik innen szívták éltető nedveiket, ide kapaszkodtak és egész élményviláguk ezt a tájat, e táj embereit hordozza halhatatlan szavaikban. A magyar költő pedig menekült innen. Bihar szülte Arany Jánost, az Alföld középtája Petőfi Sándort, Vajdaság csak Hiadort dobott be az irodalomba!

Tény az, hogy a vajdasági magyar költészet varázsszóra várt csak, hogy egy felszabadító Szezám nyilj meg-re megnyiljanak az érzékszilipek és olyan áradását halljuk a dalnak, amelyre e táj történelmének magyar vonatkozásaiban még nem volt példa. Az író Vajdaságban hasonlított egy kicsit a hajdankor színészeire, Thália papjaira, kicsit kegyelemkenyéren élt, kicsit jóindulatból és majdnem mindent nagy-nagy lelkesedésből pótol. Sok mindennek kellett megváltoznia itt, hogy a költői szó ne talajtalanul lebegjen és ne kelljen csak levegőtáni kapkodásba fulnia vagy örök hallgatásba merülve hallgatnia az emberek igazságáról. Társadalmi változások egész tömegének, lelki kataklizmák özönének kellett jönnie, hogy kiszabaduljon e táj embereiből a teremtő képesség feloldódjon a némaságra ítélt torok és özöne a szónak, amely valóságos életet hirdessen és megmondja az évszázadok titkolta igazságot tájról, emberről egyaránt. És ezek a változások halló füleket is kalapáltak, amelyek majd meghallják a költő szavát, ki a vajdasági

ég koordinátaiban állva vall önmagáról és a világról, amelyben született és amelyben most bontja teremtő képességeit.

Megszólalt Vajdaság, magyarul és egyszerre a költészet pompás magaslataiba lendült mindazzal, amit ez az anyaföld, most már dolgos emberhez és révült költőhöz sem mostohán, mélyében és hátán hordoz sok nemzetiségű világot, termő rónákat, tágas folyómedreket és az emberek közötti új viszonyt, amely ott sistereg, bugyog mindenkiben, barátban, ellenségben egyaránt. Az anyagi világ megváltozása nyomán roppant szellemi metamorfózisok színhelye minden emberi tudat, recseg-ropog minden ódon hagyomány, a parasztleletforma századokszentelte kemény kérge és faluvárosainak kispolgári lakossága és egyhangúsága és az a népben élő hatalmas szellemi igény, amely még álarcban bár, de ott dolgozik költőink, íróink legjobjaiban.

A vajdasági ég tágas búrája alatt vall a költő. Felfedni, kibontani a megszületett költészetet és megmutatni a világnak, az embereknek, akik még nem hisznek a veršsorok megelevenítő erejében, célja e tanulmánynak. Három költői világban Vajdaság három arcát keressük, három költő verses hitvallása mellett.

FEHÉR FERENC VAGY A PARASZTVILÁG AZ ÉLMÉNYEK TÜKRÉBEN

Ő a Vajdaság költője, igazi jellegének megszólaltatója. Az ő költészetében bontakozott ki legteljesebben az a változó világ, amely itt a főlzabadulással beköszöntött és alapjaiban rázta meg az emberek tudatát. Ahogy nyiló szemével és fénylő értelmével felfogta jelzéseit, úgy bomlott verssé minden emléke, családi öröksége és így vált fejlődése későbbi folyamán általánosabb érzésű költészetté; lényegében igazi poézissé.

Vajdaság még mindig parasztvilág. Szétszórt tanyás falvak húzódnak meg az akácok védelmében és a városok is falvakként nőnek és duzzadnak, lényegében csak a lakosság száma teszi várossá őket, nem pedig az életforma, amely falai között alakul. A külvárosokban csendes falusi idillre bukkan a bolyongó és a gyárak munkásai félszemüket a környező falvak földjein tartják és ezer szál köti őket a faluhoz, amelyből erednek. A falu pedig mindent konzerválni igyekszik. Így konzerválta ősi szokásait, erkölcsökódexét, azt a bizalmatlanságot, amely rögtön felébred, ha valami újról van szó és olyanról, ami a földet érinti, melyben mindennapi kenyerét véli megtermelni a falvak lakossága. Ez az életforma pedig arra is hat, aki kitörni igyekszik ebből a bűvkörből, amelynek varázslata

napról-napra gyengül ugyan, a költő érző füle és érzékeny szellemisége felfog még olyan jelzéseket is, amelyek csak az emberek lelkében rezegnek. Fehér Ferencet a falu szülte. Nem dicséret ez elsősorban, inkább a tehert, a súlyt, azt a nyomást akarjuk vele jelezni, amely ott ült a költőn és önkínzó évek sora tudta csak könnyebbé tenni a felelősséggel átitatott költői lelket. Mert az első tudatos magaradóbbelés, tájékozódási láz, megmutatta azt a szakadékot is, ami közötté és a faluja között tátong, csupán csak azzal a ténnyel, hogy ő tanult ember, értelmiségi, a mában élő férfivá vált. A távolságot a költő önmaga és faluja között lelki mércékkel méri, de ez a valóságban a valóságos távolságot is jelzi a ma és a falu között.

Indulásának ez a csillaga a költői horoszkópon. Úgy érzi, hogy talajtalanná vált, hiányzik néki a biztonságot nyújtó közösség, amely olyan jól melegítette gyerekkori szegénységét. A költői sorok a visszafeléindulás állapotát rögzítik. A költő utat keres visszafelé, ahonnan jött, de utat nem talál. Nála ez nem intellektuális vágyódás volt, kordivat (a népiesség divata), hanem életszükséglet, költészete legfőbb tápláló forrásának a felfedezése. „Fiatalságának zárkáit kibontva”, megpróbált szabadon, régi megkötöttségek nélkül a faluba térni, hogy szeretetének, ragaszkodásának tiszta, fehér galambjait röppentse a békülésért esedező levegőbe. Ő, gyötrelmes út volt ez, vissza a szülőföldre. Vagy nem a tragédia hangja-e ez a pár sor:

„Ülök a mesgyekövön. Arcom már barnára
nem cserzik nyilazó kánikulai fények, —
s lám, a kaszások már meg se ismernének”

A föld gyermeke tér meg, nem tékozló fiúként, hanem emberként, aki városba kerülve, tanulmányaiba mélyedve, új életmódot választva, új életszemléletet alakítva lelkében veszítette el kapcsolatát falujával, lélekben és gondolkodásban idegen gyerekkorának környezetében. Milyen tökéletesen kifejezi ezt a disszharmonikus érzést, amely a költőben él szive és a valóság között a már idézett „Bocsássatok meg” című verse. Nagy, görögös lélegzetével, válogatott, lendületes szavak, ritkán használt kifejezések, merészen alkotott költői képek szín pompás köntöséből a valóságot tudomásulvevő, szomorú, szeretnivágyó szive dobog népéért. A hang ódái, de a szomorúság, amely az árvaságra ítélt költőben él az elégia bánatát idézik. Mert ezek nélkül az emberek nélkül a költő nem tud élni, és amikor a vers pompás íveléssel a csúcsra fut, ez a szomorúság dobban föl Fehérben: „s lám, a kaszások már meg se ismernének”. És a költő érzett nincstelensége és a táj csorduló gazdagsága ismét csak ezt az érzést pointéozza. A rádöbbenés pillanata szól a „Bo-

császatok meg”-ből. Azt a pillanatot érezzük ebben a versben, amelyben a költő ráeszmél arra, hogy idegen ott, ahonnan vétetett. Indítóka ez minden ekkor születő versének. És bontakoznak és születnek a versek, amelyek költői hévben, kifejezésének gazdagságában eddigi fejlődése egyik csúcsteljesítményét jelentik. Úgy érzi, hogy bűnhődnie kell azért, mert nem olyan, mint azok ott, messze tőle, de inkább azért, mert azok nem tudtak eljutni oda értelemben és öntudatban, ahova ő: egy nagyobb és tisztább emberség felismeréséig. Ezért merülnek fel vádlóan elhagyott pajtások tudatában, és minden ilyen kitörési kísérletet megghiúsított annyi nemzedék, hogy megtisztítsák a költőt, már a ténnyel, hogy így, ilyen módon felidézheti őket azzal a multtal, amely minden ilyen vágyat megölt jobbágyi századok során.

„Cibálja a horpadthátú kunyhót
A csavargó augusztusi szél.
Csitítom magam, a régi lurkót,
Édesapád majd csak ideér . . .
A szélben most sok elhagyott pajtás.
Rég elhalt lehellete szálldos,
S az égen fehéren úszik sokszáz
Felhő, sokszáz halotti vánkös.” (Bűnhődés)

Igen, a mult ott kísért a költőben, mint ahogy ott lebeg kísértéként a táj felett is és kergeskezű paraszok szívében bujkál gyanakvasként és olvadozó közönyként a világ nagy dolgai iránt. A mult pedig, a családja multja és maga a családja, amely világra hozta. Tudatosan közeledik ehhez a multhoz, amelyet le kellett győznie, és az út, amelyen halad lelki vándorlásaiban, út volt az apák életének felismeréséig, de csak ezen haladhatott a jövő felé is. Meg kellett neki tennie ezt a kerülőt, azt az abszurdumot, mert csak így juthat el a ma valóságához, az igazi élethez. Ez az út, amelyen elindult göröngyökön bukdácsolva, úzóttén, lelki utazás, a lélek útjain ballag a költő. Az „Utam” című verse a legszebb példája ennek a fejlődésnek. Mert lélektől lélekgig nincsen, nem lehet hideg úr — mint Tóth Árpád hitte, — a lélek, még a legkérgesebb is, áttüzesedik egy másik lélek, a költő tüze mellett és így melegszik fel és így válhat ujjá és szebbé. Mindezt a szüleiben találja meg, akiknek élete túlnő a szülői ház négy falán és mindent magába foglal ezen a tájon. Ezt találja meg költő. Jobbágyósok gyerekeit, akikben újraélheti a multat és beléjük vetíti és velük fejezi ki az újra megtalált boldogság örömet. Nem családi versek ezek, amelyeket Petőfi írt például, közelebb vannak Ady verseihez, amelyekben a család, a szülők nemcsak apát és anyát jelentenek, ha-

nem a hovatarozás alapját, azt a területet, akár geográfiailag, akár szociológiailag is, ahonnan a költő elindult; azt az élménykört, amely végetesen rányomta bélyegét egész emberi és költői mivoltára. Fehérnek a szülők a megtalált népet jelentik, azt a falut, azt a világot, amely valamikor az övé is volt és most terhes birtoka, hogy lélekben ujjászülje. Róluk énekel — de velük önmagáról és túl mindenén egész Vajdaságról. Verseiben itt kapják meg a szülők mitoszi arányaikat, a költő pedig ott kalapálja ki lírájának konkrét magvát és egyéniségének egész érzésgazdagságát. Ez az a csomópont, amelyben összefut a legáltalánosabb a legegényebb költői érzéssel. Itt válik az egész, a költészetbe emelt Vajdaság költőileg és emberileg is hitelessé.

Fehér faluja felett és a szülői ház kéménye körül is vészes felhők boronganak, a mult tragédiái villámlanak. Nem a derű fénye csillog a költő táján: minden a szegénységet idézi fel, a falut örökös szél fújja be és a nagy szélzúgásban törekeny fákként imbolyognak az emberek: apja, anyja, vészes emlékei a multról. Feszültséggel van tele minden, minden forr, önkínzó magatehetetlenségben mardossa a lélek falát a benne forró indulat. Szó sem lehet itt falusi idillről és bájoló naplementéről. A nagy szegénység önmagába fult. A tavasz is fekete és fagyottak a barackfák és csak fúj a vijjogó szél, amely a költőtől még az anyját is elragadja. A falunak ezek a halottas képei fejezik ki a költőt és hordozzák súlyos mondani valóit. Igen, ilyen a mult, ezt kapta örökségül a költő. A néma tájat elsősorban, amelyben ritka vendég a derű. Talán csak olyankor lebben a költői világba, amikor egy-egy nagyon kedves emléke idéződik fel apja, anyja kapcsán.

– „Súlyos csobbanással le hull az este
s úgy merül meg a rétben,
mint valaha régen
apám fürdőző teste,
mikor aratásból jöttünk
s éppen úgy lángolt az ég alj.” (Nyárest)

De itt az idill inkább csak hasonlat, egy-egy derűs mosoly az olvasó felé a nagy-nagy szomorúság felpanaszolása közben. De figyeljük csak meg ugyanennek a versnek a nyitányát:

„A csend itten szinte éhez, akár a nincsen,
mely rémületként lóg a cselédkilincsen
S pókhálót sző az ablakokra.”

Vádolnak ezek a versek. A mult minden jegyét kell felpanaszolni és leolvasni, amit vasekéjével e parasztlelkekbe szántott, és amelyeket ő megtanult olvasni, bár a tanulás ára, mint láttuk, igen nagy volt és nem mentes a fájdalomtól. Legelemibb érzéseit csalták ki ezek az emlékek belőle. Nagy költeménye pedig, a „Jobbágyok unokái”, együtt hordja, önmagában egyesíti Fehér egész lírai spektrumát. Lány pasztelljeiben, apró lírai felvillanásaiban odarakja egyéniségének, természetének, emberségének a forrásait, amelyek azután dús érzéssé fakadnak lírájának szólamain. A fehéri ősélmény, lírájának összejt állapota van ebben a lírai époszban, amely a maga nemében egyedülállóan és szelíd ellentéteivel tökéletes képét tudja idézni gyermekkorra volt Vajdaságának, amelyben annyi volt az igazságtalanság, a szomorúság, a sírás és a szegénység. Fehér érzésvilágának összefüggéseiben pedig mindennek ez az alapja, költői lényének az alfája ez a „bús szépség”, amely benne a „költőt felidézte”. Lírai verseiben az az intimitás, amelyben gyermekkoráról szól és vall, líra az a szeretet, amellyel patyolatot von apja és anyja köré dédelgető szeretettel; líra az a levegő, amely beleng a táj átélésétől önmaga kibontott értelméig mindent. És ahogy érett és gondolkodó férfiúként csengeni kezd benne álma üveghegye, egyúttal azt a Vajdaságot is felidézi, amelyet mi hitelesnek ismertünk; azt, amilyen volt, a jobbágyi Bácskát, a „Kánaán” igazi arcát. Apja kérés tenyerében ringva ismét, lírája mély, emberhez szóló húrokon játszik és még felcsendül legegényibb érzésében, a szerelemben is, ez a társadalmilag meghatározott alapmotívum. Minden más, ami elvonja ettől az éleminék érzett érzéstől, csak másodlagos lehet és bűnös eltávolodás.

„Szívembe markolt anyám hangja
S bűnöm szép arcába loptam:
Csókom lány lehellete szárnyán
Egy más nő illatát hoztam.”

Igen, bűnnek érezte még a szerelmet is, mert annyira szerette szüleit és szüleiben azt a tágabb Vajdaságot, hogy minden mást, ami rajtuk kívül esett merényletnek érezte minden ellen, amit apja, anyja jelentenek számára. A szerelem megrontást jelent, megosztó-dást, felaprózódást, ugyanakkor teljességet is, a megszeretett lény és a szülők között. Éppen ezért lesznek a szerelmes versek is — legmélyebb alapjukban, titkos rejtekükben nemcsak szerelmes versek, hanem azontúl egy gondolkodó, mélyenérző ember legintímesebb és legnyilvánvalóbb, legfájdalmasabb gondolatai is. A szerelem csak intermezzo költészetében. Eszközzé vált, amellyel még jobban tudatosodhat az az érzés, amelyet már elemeztünk. Ez az „egy más nő

illata”, amit magával hozott és hordoz, úgy érzi megzavarta azt a harmóniakeresést, amelyben eddig élt, hogy anyját, aki „gyerek-kora kis felhőangyalait” idézi, hagyja cserben és apját (kinek fürdőző teste egyik legszebb költői hangulatának lesz alapja), aki viházza fiát és fiában vall és ölt testet az évszázadok tépálta vágy úgy, hogy ellene fordul a multnak. E két pólus között hánykódo költő, kiben harcol a szíve és a teste, alig sejthető tragédiák villamos delejét pattogtatja verseiben és szinte ijesztő, ahogy e két érzés között morzsolódik:

Mire megjött a hajnal, elment,
S hogy panasszal visszaintsen —
Otthagya égő, szép jegynek
Fehér esküvői ingem. (Anyaszív)

A szerelem közjátéka, mint láttuk, csak teljesebbé, tudatosabbá tette amazt, amelyre élete érzését tette fel tétnek. A szabadság-szerelem régi problémájának újabb megfogalmazása, nem pragmatikusan ugyan, hanem az élet erkölcsi felfogásába itatva, csak felerősíti a költészetben bűgő ősbib és természetesebb dallamokat.

De ezen a problémán is túl kellett jutnia, mint ahogyan az élet is túljutott rajta többé-kevésbé. A költő együtt lélezkzik az emberekkel és a táj arcába keresi ismét csak önmaga élete és költészete forrásait. A versek jelzik a megtett utat. Természetes folyamatként, erjedésként most a költő önmagához kanyarodik vissza, mivel e nagy küzdelemben a költő került ki győztesen, emberként talán megtörtebben, de a lélek felfrissült és megkeményedett. Ez sem ment azonban egykönnyen. Újra fel kellett tépni a régi sebeket, a beheggedt érzéseket újból megpattantani, kísértő emléket, vívódó érzést kellett megölnie, újra felvetni és újra tisztázni kell mindent, hogy mint ember, mai, a ma érzésével telten megjelenjék a vers fókuszában. Fehér előttünk tépi fel sebeit újra, előttünk nő kinná a kín, ami másokban rejtetten, az öntudatosodás nélkül forr tiszta felismeréssé.

A társadalom léptei nyomán a táj még a régi, látja a költő. De vajjon az emberek? Még mindig csak az akácsoportok alatt, csordakutak mellett „ballagó kövesutak” kötnek össze mindent a lelken, robinzoni szigetek, amelyeken még hűséges Péntek sem élnek? „A mult és jövő mérkőzik az emberekben, és fáj nekik a jelen, és az érzések húznak lefelé, és a mai kor gyermekének csak két út lehetséges: vagy jelenné izmosodni, ami szocialista társadalmi formákat jelent, Európát (a valódit, az igazit, ami mindig a társadalmi haladás csúcának jelzője volt), a haladást és az igazságot; vagy pedig végleg leragadni, riadt apákkal együtt riadt pasz-

szívításba menekülni és fájó szívvel nézni, hogyan halad, rohan, él minden". És az emberekben, az ő nagyon szeretett parasztjaiban is mindig nagyon sok a régi, a csökönnyös maradiság. A költő előtt tá-
 tongó zsákutcaként mered ez a meglátás. És sorakoznak a leszámolás zsolozsmái és mormogja a valóság felnagyított és éppen ezért tragikus verseit:

„Hazug emlékezés, én egyetlen örököm,
 tágas nagy pusztáim, záratlan börtönöm,
 Szamártövisek közt bimbódozó álom!
 Ahová vágytam, oda föl nem értem,
 mi örökre elveszett, azt soha nem éltem,
 s most lengek bús lélek ezen a tájon...”

Mit lát így lebegve az emberek lelke tükrében? Egyik legszebb verséből idézek:

„Ott, honnan jöttem, nincsen folyó,
 hatalmas, vonzó, álmokkal folyó,
 sem pisztrángos, tiszta ezüstpátak.
 Ott csak pocsolyák vannak, meg csordakutak
 mellettük baktató kövesutak,
 csonka útszéli eperfák.
 Ott minden halálos mozdulatlan...”

(Csöndes beszélgetés a Dunával)

A kép, amit a költő emberről, tájról rajzol verseiben és amelyekkel önmagából vetít elénk szubjektív, intim vallomásként, tragikusabb, leverőbb és szomorúbb egy árnyalattal, mint a lelki valóság, amelyből vétetett. Nem szabad azonban elfelednünk, hogy Fehér Ferenc haladó, szocialista relációból szemlél mindent: önmagát, a parasztokat, Vajdaságot. Új ember lépked itt, új érzésű ember, kinek csendes szemével látta a tájat felerősítődik a látomás és minden ő és régi mázsányi súlyt kap és a költő csüggedései is nagyobbak, halálosabbak, szomorúsága is szomorúbb, mint az egyszerű csüggedés és szomorúság. A költészetté lényegesített Vajdaság ez. Őszintén és igazán, mert a költő döntő élményeit is jelentik úgy, ahogy még költőnek soha a Duna, Tisza táján. Csak a legmagasabb fokú társadalmiság tehette ezt a költővel, hogy így sebeiben és forrásból kicsapó szennyeződésében lássa meg a valóságot, amely végül is más lesz, mint ahogy a költő most látta és látja még.

Fehér költői birodalmának, érzésvilágának a mélységét néztük, nem pedig szélességben szemléltük. A költő lelke az, ami lekötött bennünket, az, ami döntő és maradandó verseiben, az, ami a ver-

sek esztétikai értékén túl, a költő eddigi fejlődéséből ellenállhatatlanul kicsap és magával ragad a nagy költészet sodrával.

Amikor megszólalnak ezek az érzések Fehér költői szavaiban, maguk után hagyják az eredeti költői természet emlékeit is. A nagy költői gondolatok szinte már úgy születnek meg versként Fehér hol halk, bánatos borongó, hol elmélázó szomorkás hangján. Az ő problémái az életben vannak és nem a versben. Nem könnyű költő, de átlátszó, tiszta, salakmentes és őszinte. Mintha csak József Attilát akarná igazolni, amikor újra és újra felpanaszolja, bevallja a multat, amelytől nem lehet szabadulni mindaddig míg kísértetként itt bolyong a szárkúpok között és nem hagyja aludni a költőt, szeretni és boldogban pihenni egy idillikusabb, szelídebb világban, amelyben az embert nem nyugtalanítják kíszó szimbólumokkal a fák, házak, a síró vihar, a hulló hó és a fojtott némaság. Így a költő nyugtalanlásában, panaszos lelke sirámaiban váltakoznak csak az évszakok és rakodik le a múltó évek sora fáradt parasztszobák falára és merednek fel a kérdőjelek és elevenednek meg emberi problémáikkal: költészetté.

Talán időszerűtlen ez a vajdasági képeslap. Talán sokan túlzásnak vélik ezt az ólmos bánatok függönyén szemlélt valóságot. Én bízom a költőben, kinek lelke érzékeny szeizmográf és hatalmaserejű röntgengép egyszerre és megérez, meglát mindent, ami még emberekben gubbaszt és nem engedi őket, hogy a költő magasságaiba jussanak egy tisztultabb, értelmesebb, emberibb világba, ahonnan a dolgok és emberek új értékek köntösében csillognak. De még nem így van. Még ez a belső kép és kiömlő vallomás halk és bánatos panaszokat csal a költő ajkára, még siratja a Vajdaságot, a paraszti világot, mert az még mindig a mult és nem engedi, a költőt a jövő felé röpülni, meglátni a jövőndő igazibb Vajdaságát.